

DELO IN PRAKTIČNA VEDNOST ODDELKA ZA ETAŽNO LASTNINO NA OKRAJNEM SODIŠČU V LJUBLJANI

Prvi del: Delitev dela, spoznavne sheme in načini sklepanja

Izvirni znanstveni članek | 1.01

Datum prejema: 12. 10. 2023

Izvleček: Avtor v članku na podlagi intervjujev z zaposlenimi na Oddelku za etažno lastnino na Okrajnem sodišču v Ljubljani predstavi njihovo delo in praktično vednost. Pokaže, da praktična vednost poleg utelešenih veščin obsega tudi ponotranjene spoznavne sheme, načine sklepanja in poznavanje izrecnih informacij. Praktična vednost tudi ni zgolj spoznanje posameznika. S skupnimi oznakami, obrazci, vzorci, pogovori in sestanki se razvija kot kolektivna vednost določenega delovnega mesta – kot skupna kultura zaposlenih, ki v podobnih delovnih razmerah izkušajo podobne življenjske situacije. Prvi od dveh člankov obravnava delitev dela, spoznavne sheme in načine sklepanja, ki jih zaposleni osvojijo skozi svoje delo.

Ključne besede: praktična vednost, etažna lastnina, pravo, habitus, tiha vednost, izrecna vednost

Abstract: Through interviews with workers at the Ljubljana District Court Condominium Department, the article presents their work and practical knowledge. It shows that practical knowledge includes not only embodied skills but also internalised cognitive schemata, manners of reasoning, and knowledge of explicit information. Furthermore, practical knowledge is not merely the knowledge of an individual. Through shared expressions, forms, models, conversations and meetings, it develops as a collective knowledge of a given workplace – a common culture of employees who under similar working conditions experience similar life situations. The first of two articles analyses the division of labour as well as cognitive schemata and manners of reasoning that employees master through their work.

Keywords: practical knowledge, condominium, law, habitus, tacit knowledge, explicit knowledge

Uvod

V pravni teoriji in programih pravnih fakultet prevladuje predstava o pravnem delu kot bolj ali manj avtonomnem miselnem procesu snovanja in razlaganja sistemov pravnih pravil, ki ga izvajajo abstraktni subjekti – »zakonodajalec«, »sodišče«, »odvetnik«, »tožilec«, »uradna oseba« in laični udeleženci raznih poimenovanj (»oškodovanci«, »tožniki«, »toženci«, »obdolženci«). Le izjemoma akademske analize prava izhajajo iz dejanske prakse in izkušenj živih pravnih delavcev in uporabnikov prava. Etnološke in etnografske raziskave prava so tako v slovenskem kot mednarodnem prostoru kontekstu precej redke in ne zares predstavljajo samostojne discipline.¹ Najpogostejše so predmet opazovanja države globalnega juga, katerih normativni redi in verovanja se prikazujejo kot radikalno drugačni od zahodnega prava. V tem pogledu se etnologija spaja s pravno antropologijo, ki ima svoje izvore v ambicijah kolonialnih velesil z začetka prejšnjega stoletja, da popišejo običajna prava tujih ljudstev (Lyal 2008; Bens in Vetter 2018).² Morda največji prispevek pravne antropo-

logije je pojem pravnega pluralizma, s katerim je opozorila na druge možne pojave prava poleg postavljenih pravil države (Merry 1988; Dupret 2019). Maloštevilne etnografske in mikrosociološke raziskave pravnih praks na zahodu so izvedli predvsem sociologi, zlasti etnometodologi (Travers in Manzo 1997). Večina se osredotoča na delo odvetnikov, bodisi večjih pisarn, specializiranih za gospodarsko in korporativno pravo (Flood 2013), bodisi manjših, ki zastopajo bolj marginalne stranke (Travers 1997), tudi v okviru brezplačne pravne pomoči (Sudnow 1965). Del študij se posebej posveča pravniškemu govoru, npr. med udeleženci postopkov v sodni dvorani (Lynch 1997; Scheffer, Hannken-Illies in Kozin 2008), med pogajanji o priznanju krivde (Lynch 1982) ali pa v interakcijah med odvetniki in njihovimi strankami (Sarat in Felstiner 1986, 1988). Drugim pravnim poklicem sta zlasti namenjeni posebni številki revije *Policing and Society* o policijskem delu (Bacon, Loftus in Rowe 2019–2020) in etnografija francoskega vrhovnega upravnega sodišča (*Conseil d'État*) antropologa in sociologa Bruna Latourja (2002).

Težava obstoječih etnografskih raziskav je po eni strani njihova pretežna omejenost na odvetništvo in vrhovna sodišča (Smolla 1995; Maltzman, Spriggs in Wahlbeck 2000). Izhajanje iz vrhovnih sodišč lahko utrjuje skrinčeno

¹ Izjema je npr. Sergij Vilfan, ki je v etnologiji našel metodo za raziskovanje običajnega prava, ohranjenega v ustnem izročilu (npr. Vilfan 1992).

² Za tovrstno prepletanje pravne etnografije in antropologije v orientalističnih študijah globalnega juga gl. Starr in Goodale (2002), npr. članka ameriške antropologinje Jane Collier o čarovniških verova-

njih v majskih staroselskih naseljih in škotske antropologinje Anne Griffiths o vlogi pripovedi v bocvanskih skupnostih.

* Svit Komel, MPhil zgodovine in filozofije znanosti in medicine, mag. prava, mladi raziskovalec, Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, Katedra za pravno zgodovino; svit.komel@pf.uni-lj.si.

predstavo o pravni dejavnosti kot abstraktni razpravi o pomenu pravnih izrazov in pravil. Latour (2002: 118, 284–286) denimo nepresenetljivo pride do zaključka, da je pravo površinski metajezik, ki se z okoliščinami konkretnih primerov ukvarja le toliko, da iz njih ekstrahira nova pravila, ki jih vpne v mrežo preteklih precedensov in aktov. Vendar bolj kot da bi pojasnjevala naravo prava, njegova ugotovitev izhaja iz specifičnih delovnih nalog vrhovnih sodnikov, ki se načeloma morajo omejiti le na spore o razlagi prava in ne smejo presoati dejstvenih okoliščin. Po drugi strani pa so pravne etnografije dosti bolj opisne in manj metodološko osredotočene kot primerljive raziskave drugih poudarjeno intelektualnih dejavnosti, recimo znanosti. Medtem ko se je v 70. letih prejšnjega stoletja od splošne sociologije znanosti kot posebna smer oddelila sociologija znanstvene vednosti, ki se je lotila opazovanja znanstvenih praks s specifičnim namenom, da izpostavi, kako urjenje znanstvenikov, standardizacija, praktične veščine, slog znanstvenih besedil ipd. pogojujejo percepcijo znanstvenih predmetov, vsebino rezultatov in odločanje sporov med raziskovalci, podobne »šole« na področju prava ni, čeprav sta se recimo sociolog Michael Lynch in Bruno Latour ukvarjala tako z etnografijo znanstvenega kot pravnega dela. Študije primerov pravnih praks se povečini berejo kot vsesplošen popis opravil in govora izbranega pravnega delovnega mesta. To razliko je vsaj deloma mogoče pripisati nedostopnosti prava, tako v smislu težav prava neukega opazovalca z razumevanjem pravniskega dela (kar zase opaža Latour 2010: viii) kot naporov s pridobivanjem soglasja za sodelovanje v raziskavi, zlasti za daljše časovno obdobje (Travers 1997: 62, op. 4).

V članku, objavljenem v dveh delih, analiziram delo Oddelka za etažno lastnino na Okrajnem sodišču v Ljubljani. Namenoma sem izbral ne samo prvostopenjsko sodišče, temveč oddelek, zadolžen za vrsto zadev, ki so skoraj popolnoma izpuščene iz učnega načrta pravnih fakultet in za katere posledično precej pravnikov meni, da ne zahtevajo kaj dosti pravnega znanja. Moje izhodišče je ravno nasprotno: delo takšnega Oddelka je lahko bolj reprezentativno za pravno prakso in pravo, s kakršnim se dnevno srečujemo, kot pa seja vrhovnega sodišča. Raziskava temelji na 24 urah intervjujev z 22 od 32 zaposlenih na Oddelku, izvedenimi v obdobju treh tednov poleti 2023.³ Izbira metode in raziskava temeljita na predpostavki, da sami delavci lahko podajo najnatančnejše informacije o lastnem delu in veščinah. Na željo zaposlenih vse odgovore navajam pod psevdonimi. Soglasja za dlje trajajoče opazovanje nisem dobil, saj so ga ocenili kot preveč moteče; delo na Oddelku namreč v glavnem zajema branje in pisanje na

računalniku, zato je brez zastavljanja nenehnih vprašanj nemogoče razbrati, kaj oseba počne.

V raziskavi se zlasti osredotočam na *praktično vednost* zaposlenih, s katero označujem način zaznavanja in interpretiranja stvarnosti, ki ga ljudje v določenem zgodovinskem obdobju osvojijo in ponotranjijo skozi situacije, v katere vstopajo, ko (re)producirajo pogoje lastnega življenja. Ta opredelitev odstopa od uveljavljenih pristopov k praktičnemu načinu vedenja v dveh ozirih. V nasprotju s pojmom *habitus*, ki ga je uvedel sociolog Pierre Bourdieu (2000, 2023), in *tiha vednost* filozofa Michaela Polanyija (2022) praktične vednosti ne zamejujem na neizrekljive, utelešene čute in nagibe, temveč pokažem, da zajema tako ročne spretnosti in intuicijo kot tudi spoznavne sheme, posebne načine sklepanja in poznavanje izrecnih pravil in informacij.⁴ Po drugi strani pa zagovarjam materialistično interpretacijo praktične vednosti: namesto govora o splošni življenjski obliki (Wittgenstein 2014) je treba razumeti, kako so situacije, skozi katere nam je vednost posredovana in v katerih jo uporabljamo, odvisne od družbenih odnosov, v katerih reproduciramo materialno osnovo svojega življenja. V obravnavanem primeru ta razmerja obsegajo predvsem tehnične pogoje in produkcijska razmerja, v katerih poteka delo: delovna sredstva, delitev nalog, način določanja delovne norme in vrednotenja dela, pravila napredovanja, izbiranja vodij oddelkov, organizacijo delovnega časa in delovnih skupin, delitev prostorov na oddelke ter druge načine segmentacije in upravljanja dela, ki so jih operaisti analizirali pod pojmom *tehnična sestava delovne sile* (Mohandesi 2013: 85).⁵ Praktična vednost tako ni zgolj spoznanje tega ali onega posameznika, temveč skupna kultura oz. tradicija nekega delovnega mesta, ki jo z delom v večji ali manjši meri prevzemajo, ponotranjijo, uporabljajo in razvijajo vsi zaposleni na tem mestu. Zaradi te kolektivne ponotranjenosti se utegne opisana praktična vednost zdeti kot nekaj samoumevnega, vsem znanega, zlasti zaposlenim na Oddelku za etažno lastnino. A prav s temi samoumevnostmi se je treba ukvarjati, če želimo razumeti, kako razmerja, v katerih delujemo, ne samo pogojujejo naše spoznanje, temveč kako se v njegovi vsakdanjosti in očitnosti ta pogojenost zakrije kot nevpadljiva.

Čeprav se zavzemam, da je pristop v članku mogoče uporabiti tudi za preučevanje drugih dejavnosti, je predmet te raziskave praktična *pravna* vednost. K njej ne sodi zgolj poznavanje pravnih pravil, temveč tudi obvladanje uporabe registrov, kot so kataster in zemljiška knjiga, vodenje postopkov, zasliševanje prič, oblikovanje sklepov; torej

4 Za daljšo teoretsko razpravo o Bourdieujevem in Polanyijevem pristopu gl. Komel (2023).

5 Kar pa ne pomeni, da se praktična vednost na splošno lahko razvije le v kontekstu zaposlitve. Posebna praktična vednost se oblikuje tudi izven meznega razmerja, pri nezaposlenih, osebah, ki se preživljajo s kriminalom, klateštvom ali pa živijo od dela drugih.

3 Dva sodnika in dva člana strokovnega osebja sem intervjuval v paru, a tega zaradi varstva anonimnosti nisem posebej zaznamoval. Vse vpisničarke in zapisničarke sem zaradi njihove zasedenosti intervjuval hkrati.

vsa nujna znanja za rešitev primera in izdajo odločbe, ki pa niso povezana s samo vsebino pravnih aktov. V nasprotju s teoretskimi sistemi, o katerih poučujejo na fakulteti, praktična pravna vednost obsega specializirana znanja, prilagojena zahtevam in nalogam delovnega mesta. Poleg tega pa so jo, kot nazorno pokaže edinstvena delitev dela na Oddelku za etažno lastnino, sposobni z delom usvojiti in uporabljati tudi zaposleni brez univerzitetne pravne izobrazbe.

V članku najprej predstavim delitev dela, metode preverjanja dela zaposlenih in upravljavsko strukturo Oddelka. Nato se osredotočim na tri ključne podoblike praktične vednosti: spoznavne sheme, načine sklepanja in izrecne informacije, ki jih zaposleni ponotranjijo z delom.

Delitev dela in upravljanje Oddelka

Kot je osnovno poslanstvo oddelka strnil sodnik Robert: »*Mi smo zadnja faza tranzicije [...]. Mi še vedno prevajamo principe družbene lastnine v načela zasebnega prava.*« Predmet obravnave v etažnolastninskih postopkih so lahko izključno stavbe, zgrajene pred 1. januarjem 2003, ko je bil uveljavljen Stvarnopravni zakonik, ki je postavil novo ureditev pravic na nepremičninah, osnovano na zasebni lastnini. Naloga Oddelka je torej prevesti ostanke družbene lastnine in nedokončanih postopkov lastninjenja v nov sistem stvarnega prava. Kot se je izrazil sodnik Damjan: »*Na fakulteti nas učijo gravitacijo – osnovne naravne zakone – tu so pa zakoni obrnjeni na glavo. Mi imamo nalogo, da [...] vse to porušeno stanje uredimo in obenem še rešimo spore med udeleženci.*« Delo Oddelka zajema dva nepravdna postopka: vzpostavitev etažne lastnine na stavbah in ugotavljanje pripadajočega zemljišča. Postopek vzpostavitve etažne lastnine je namenjen uskladitvi lastninskih evidenc – katastra in zemljiške knjige – z novim stvarnim pravom. Z njim se v zemljiško knjigo vpisuje stavbe in posamezne dele stavb (stanovanja, kleti), ki še niso evidentirani, določi solastninske deleže lastnikov stanovanj na skupnih delih (hodnikih, stopniščih), skratka, popredalčka različne prostore, ki sestavljajo stavbo. Cilj postopkov ugotavljanja pripadajočega zemljišča pa je ugotoviti lastninsko pravico lastnikov stavbe na zemljiščih pod stavbo in ob njej, za katere se presodi, da so v redni rabi lastnikov in da so že po predpisih pred letom 2003 postala akcesorna stavbi, npr. parkirišča, prostori za odpadke, zelenice, igrišča itd. Prevod, ki ga izvajajo na Oddelku, torej ne zajema le spremembe pravnega pojmovanja, temveč tudi prevajanje koncepta prostora in soseske, kakršen je bil zamišljen ob gradnji v času SFRJ, v ponovno uveljavljeno načelo izključne zasebne lastnine.

Temeljni zakon, ki je uokviril te postopke, je bil sprejet leta 2008 (ZVEtL 2008). Sprva je delo potekalo na nepravdnem oddelku, kar ni omogočalo zadostne specializacije, poleg tega pa so sodniki mesečno normo lahko dosegli z drugimi nepravdnimi zadevami, zaradi česar so etažnola-

stninski postopki zastajali (Veronika 2023). Na Okrajnem sodišču v Ljubljani je bil zato septembra 2013 vzpostavljen prvi in še vedno edini oddelek za etažno lastnino v Sloveniji. Podobno kot drugi sodni oddelki je sestavljen iz sedmih kategorij zaposlenih: strokovnih sodelavcev z dokončano pravno fakulteto in s pravniškim državnim izpitom, sodniških pomočnikov, ki nimajo nujno pravne izobrazbe, vpisničarjev, zapisnikarjev, sodnikov, tajnika in odpravnika pošiljk.⁶

Strokovno osebje – sodniške pomočnice in strokovne sodelavke. Edinstvena značilnost Oddelka je delitev dela med sodnicami in strokovnim osebjem (v nadaljevanju: SO), ki je bila zaradi kadrovske stiske uvedena kmalu po nastanku Oddelka. V postopkih ugotavljanja pripadajočega zemljišča SO pripravlja osnutke posameznih procesnih sklepov po odredbi sodnice, ki ji je dodeljen primer, npr. sklep o postavitvi izvedenca, o združitvi postopkov itd., ne pa končnih odločb. V postopkih vzpostavljanja etažne lastnine pa se je z interno odredbo SO prepustilo pripravo osnutkov vseh odločb. Razen v primeru posebnega zapleta ali potrebe po razpisu naroka je sodnikova naloga v teh zadevah načeloma omejena na preverjanje končnih izdelkov SO (Veronika 2023; Petra 2023; Robert 2023). Predloge vzpostavljanja etažne lastnine tako samostojno rešujejo tudi nepravnice. Na Oddelku so zaposlene štiri strokovne sodelavke in sedem sodniških pomočnikov, od katerih sta dva magistrska študenta prava, preostalih pet pa ima izobrazbo z drugih področij (komunikologija, ekonomija, upravne in policijske vede).⁷ Dve pomočnici in pomočnik so že pred prihodom na Oddelek za etažno lastnino delali na drugih oddelkih Okrajnega sodišča, predvsem na zemljiški knjigi. Poleg tega morajo, kot pove vodja SO, vse za nedoločen čas zaposlene pomočnice opraviti izpit iz sodnega reda in 24-urno usposabljanje za imenovanje v naziv pri upravni akademiji Ministrstva za javno upravo, a vsebina teh izobraževanj ni zares povezana z etažnolastninskimi postopki (Petra 2023). Na Oddelku ni nobene načelne razlike, kateri predlogi vzpostavitve etažne lastnine se dodeljujejo nepravnicam in kateri pravicam, enaka je tudi njihova mesečna norma. Vodja Oddelka delitev dela ocenjuje kot uspešno: »Ugotovilo se je, da se da priučiti tudi sodne pomočnike reševanja zadev« (Veronika 2023).⁸ Večina sodnic je omenila, da se

6 V nadaljevanju izmenično uporabljam moško in žensko obliko. Sami zaposleni namreč, kot je navada v pravnih poklicih, vztrajajo pri uporabi moškega nevtralnika, celo ko na določenem položaju delajo samo ženske. Po drugi strani pa je na vseh petih delovnih mestih, na katera se osredotočam v članku, zaposlenih več žensk kot moških, zato bi vztrajanje zgolj pri izrazu akterjev zamegljevalo spolno sestavo oddelka.

7 Od tega so trije pomočniki moški, preostalo SO so ženske.

8 Intervjuvani so kot Oddelek ob branju osnutka članka skupaj dodali naslednjo pripombo: »Treba je opozoriti, da seveda o vseh zadevah odločajo sodniki. SO pripravi osnutek sodne odločbe (in v tem pomeni je mišljeno 'samostojno reševanje'), ki ga sodnik pregleda in po potrebi korigira.«

razlika med pravicami in nepravnicami občasno pozna v obrazložitvi sklepov in obvladanju pravnega izrazja (Nastja 2023; Marija 2023; Ema 2023; Robert 2023). Kljub temu so vse intervjuvane sodnice z izjemo ene kot relevanten kriterij, ki vpliva na kakovost dela, prvenstveno izpostavile delovne izkušnje, ne pravne izobrazbe. »Tisti [pomočniki], ki so že dalj časa tu, so 'priučeni pravniki', kot pravijo moji kolegi na Oddelku« (Damjan 2023).⁹

Razen dveh sodniških pomočnikov, ki se ukvarjata izključno z uvodnimi fazami postopka in odločanjem o sodnih taksah, je SO organizirano v skupine po tri. Vsaka skupina rešuje zadeve treh sodnic. Vodja Oddelka eno od članic skupine imenuje za neformalno vodjo skupine, ki skrbi za dodeljevanje spisov, ko opravil ne delegirajo že sodnice same. Poleg vodje skupin in vodje celotnega Oddelka ima SO še svojo vodjo, ki je po nazivu strokovna sodelavka. Vodja SO je zadolžena za letno oceno njihovega dela, od katere je odvisno napredovanje, mesečno točkovanje delovne uspešnosti in splošno organizacijo dela.¹⁰ Na letno oceno dela pomembno vpliva doseganje norme rešenih zadev, ki jo ob upoštevanju predlogov Oddelka določa predsednica Okrajnega sodišča. Vsak tip sklepa je ovrednoten kot alikvotni del mesečne norme, pri čemer se pri končnih odločbah upoštevata tudi starost in obsežnost zadeve, npr. dva odstotka norme za sklep o stroških izvedenca, 50 odstotkov za meritorni sklep o zadevi, stari več kot devet let ali z več kot 75 posameznimi deli stavbe itn. Vsi člani SO morajo oddajati mesečna poročila na standardnem obrazcu, v katerem evidentirajo količino dokončanih sklepov vsake vrste. Če posamezno opravilo ni ovrednoteno, npr. povzemanje navedb strank za sodnico, ali pa je zaradi posebnih okoliščin terjalo nadpovprečno veliko časa, imajo možnost, da uveljavljajo vrednotenje po porabljenem času, ki ga morajo natančno utemeljiti. Čeprav norma ni izključni kriterij ocenjevanja, jo večina intervjuvanih zaposlenih dojema kot pritisk, kar se kaže med drugim že v tem, da jo v glavi preračunavajo v dnevno normo in tako sami nadzorujejo, koliko morajo narediti do konca vsakega delovnega dne (Oliver 2023; Nataša 2023; Nadja 2023; Maja 2023). Kakor zahtevnost mesečne postavke povzame vodja SO: »Težko si privoščiš, da bi imel slab dan« (Petra 2023).

Vpisničarke. Če si Oddelek predstavljamo kot kolektivno telo, je vpisnik, kot so se izrazile tamkajšnje zaposlene, »srce Oddelka«. Štiri vpisničarke bdijo nad fizičnim kroženjem spisov med različnimi zaposlenimi, obenem pa v skupni informacijski sistem PUND vnašajo osnovne podatke o spisih – vrsta in starost zadeve, izvedena procesna dejanja, število udeležencev ipd. – ter opombe za delo. Ob

logistiki spisov skrbijo za računanje rokov (zlasti pravno-močnosti in izvršljivosti odločb), vodenje koledarja, pravilno vročanje pisanj vsem udeležencem in plačilo sodnih taks. Vsaka vpisničarka načeloma skrbi za spise dveh sodnic. Trikrat tedensko tudi odgovarjajo na telefonske klice ter sprejem strank in izvedencev. Kot izpostavijo same, je njihovo delo v primerjavi s prejšnjimi oddelki, na katerih so bile zaposlene, zaradi debelih spisov, ki jih morajo prenašati po stavbi, fizično bistveno težje. Njihove delovne obveznosti obenem nosijo precej odgovornosti. »Pojkati vročilnice«, kar je vpisničarski izraz za preverjanje, ali so bile vsem udeležencem izdane vročilnice, je ponavljajoče se delo, ki zahteva precej natančnosti, saj zaradi manjših zdrsov lahko pade celoten postopek. Vpisnik ima le neformalno vodjo, ki koordinira dejavnost pisarne, medtem ko delo zaposlenih ocenjuje neposredno vodja Oddelka. Vpisnik Oddelka za etažno lastnino je eden izmed redkih sodnih vpisnikov, ki ima časovno, ne pa količinske norme, ker jo je, kot povedo vpisničarke, nemogoče določiti. »Imaš lahko nek majhen spis, ki ti vzame 10 minut, lahko pa imaš sodne takse za preveriti za 80 udeležencev in delaš cel dan« (Živa 2023). Tempo dela vpisničark tako narekuje »koledar«, v katerem je zaznamovano, do kdaj je pri vsakem spisu treba izvesti določeno opravilo.

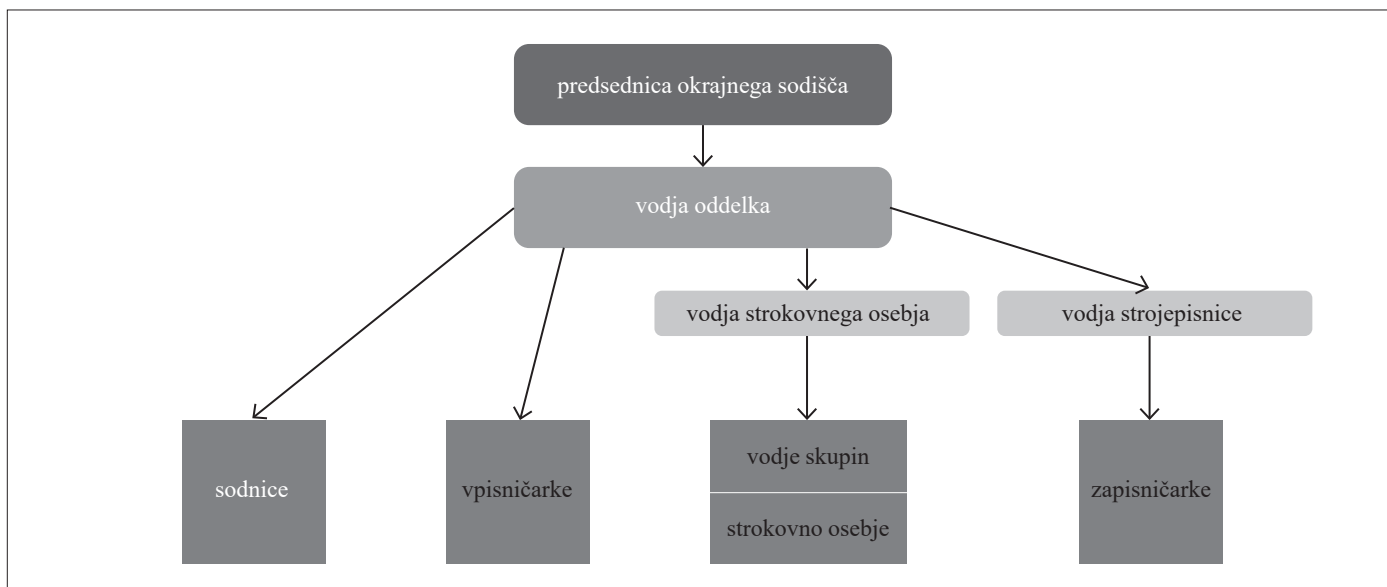
Zapisničarke. Strojepisnica je, kot nakazuje ime iz časov pisalnih strojev, prostor, v katerem je zgoščeno ročno delo Oddelka. Naloga petih zapisničark je priprava besedil dopisov po odredbi sodnice oz. SO in vodenje zapisnikov na narokih.¹¹ Vsaka zapisničarka je dodeljena dvema sodnicama. Pogoji za zaposlitev na tem mestu je bilo obvladanje desetprstnega tipkanja, kar zadnje čase zaradi pomanjkanja kadra deloma opuščajo, in doseganje 220 udarcev na minuto na preizkusu ob razgovoru.¹² Trije zaposleni, s katerimi sem govoril, so na srednji šoli opravili dvoletni predmet desetprstnega tipkanja. V nasprotju z drugimi sektorji Oddelka so torej njihove spretnosti in delo poudarjeno fizični, na kar opozarja že prvi vtis ob vstopu v strojepisnico. V sobo, ne večjo od pisarn posameznih sodnic, so za strnjene mize posedene zapisničarke. Njihov pogled se načeloma ne odmakne od zaslonov, tudi ko odgovarjajo na moja vprašanja ali govorijo druga z drugo. Deset prstov stalno šviga po tipkovnici in odbija prepoznaven ritem, ki se prepleta z radijsko glasbo v ozadju. To kadenco pretrgajo le nenadni skoki do tiskalnika. Medtem ko SO in sodnice secirajo spise v meniški tišini, ima strojepisnica ambient in zvočno podobo ročne delavnice. Vsi zaposleni imajo strogo določeno delovno normo. Vsak dan morajo opraviti vsaj osem »mundacij«, kar je strojepisniški izraz za »eno opravljeno zadevo«, npr. vročeno vlogo, obvestilo o pritožbi ipd. (Maša 2023).

¹¹ Na Oddelku so tri zapisničarke in dva zapisnikarja.

¹² Začetna neto plača sodnega zapisnikarja je trenutno 872,67 evra. Podobna plača, kadrovska stiska in posledična preobremenjenost so značilni tudi za vpisnik.

⁹ Prim. delo sociologa Johna Flooda (1983) o delu *barristers' clerks*, ki opravljajo primerljivo vlogo pomočnikov v pisarnah angleških odvetnikov, specializiranih za zastopanje strank pred sodišči.

¹⁰ Naloge vodje SO niso točno določene in so odvisne od strategije vsakokratne vodje Oddelka.

Slika 1: Delitev dela in upravljalna struktura Oddelka za etažno lastnino. Puščice označujejo osebo, pristojno za ocenjevanje dela. Nazivi zaposlenih s statusom sodnih funkcionarjev so zapisani z belo, javnih uslužbencev pa s črno barvo. Praviloma bi sodni vpisnik moral imeti lastno »vodjo pisarne vpisnika«, a ta na Oddelku ni določena.

Nekateri rezultati, npr. vrnjena pisanja in poizvednice, štejejo manj. Sodelovanje na naroku se vrednoti po času. Za transkribiranje diktafonskih posnetkov narokov je predpisana norma, koliko minut posnetka naj bi zapisnikar prepisal v eni delovni uri. Enako kot pri SO je norma sicer mesečna, a si jo zaposleni sami preračunavajo v dnevne postavke. Delo dodatno priganjajo roki, saj je zapisnike narokov treba izdati v petih dneh. Strojepisnica ima svojo vodjo, ki piše letne ocene dela zaposlenih, točkuje mesečno delovno uspešnost in koordinira delovni proces.

Sodnice. Pri obravnavi sodnic kot sektorja Oddelka je koristno razlikovati med sodnico kot delno in sodnico kot kolektivno delavko. Pri posamezni sodnici je zaradi delitve dela njen delokrog v glavnem zamejen na vodenje postopkov in reševanje primerov pripadajočih zemljišč. V nasprotju z drugimi zaposlenimi, ki imajo status javnih uslužbencev, se sodne funkcionarke ocenjuje po merilih sodnega sveta. Sodnice nimajo več vnaprej predpisane norme, temveč se za vsako vodi mesečna statistika o delovnih rezultatih. Ob ocenjevanju sodniške službe se osebna statistika primerja s povprečjem rešenih zadev na Oddelku v določenem ocenjevalnem obdobju. Razen sodnic začetnic, pri katerih je to obdobje eno leto, se sodnice ocenjuje vsake tri leta. Vodja Oddelka pripravi mnenje o njihovem delu, kar je ena od podlag za oceno personalnega sveta, oblikovanega na nadrejeni instanci, tj. na višjem sodišču.¹³ Poleg doseganja oddelčnega povprečja se v mnenju upošteva tudi število opravljenih narokov, pritožb, vloženih zoper njihove odločbe, uspeh pritožb na instanci, povprečno trajanje reševanja zadev ipd. Če

sodnik pade pod povprečje, to sicer ni avtomatsko razlog za negativno oceno, a je vseeno dovolj pomemben podatek, da ga vodja v svojem mnenju posebej naslovi in zanj navede morebitne opravičljive razloge. Preseganje povprečja je načeloma odločilni kriterij za napredovanje: »Če si povprečje zelo presegeš, je to eden od velikih plusov, če želiš hitreje napredovati« (Veronika 2023; podobno sodnica Ema 2023). Vsi intervjuvani sodniki razen enega »te številke« dojemajo kot precejšen pritisk (Nastja 2023; Marija 2023; Ema 2023; Robert 2023; Damjan 2023). Nekateri opozorijo na težavo, da je vsak spis ovrednoten enako, ne glede na težavnost, sploh zdaj, ko po desetih letih dela večinoma ostajajo kompleksnejši primeri. To ustvarja neenakost zlasti med na novo zaposlenimi in sodnicami s stažem, saj se prvim dodeljujejo le še novi predlogi, slednjim pa so se nabrali starejši spisi. Kot je izpostavila ena od sodnic:

[T]ežko dohajaš nekoga, ki ima novejšo strukturo spisov, pa v bistvu prihaja na že izoblikovana pravila, ker [to, da so se nam nabrali] stari spisi, [...] je tudi deloma rezultat tega, da smo iskali določene poti, in pa takratnega pomanjkanja prakse. [...] Kar je težje kot za nekoga, ki ima novejšo strukturo spisov, z nekim know-howom.¹⁴

Igra številke se nadaljuje po verigi navzgor. Mnenje o delu vodje Oddelka, ki je sodnica, ob upoštevanju triletna statistike Oddelka pripravi predsednica Okrajnega sodišča. Število prejetih, nerešenih, rešenih zadev in povprečni čas reševanja tvori glavnino letnih poročil Okrajnega sodišča in se ga dojema kot osrednji kazalnik uspešnega upravljanja.¹⁵

¹³ Ocena upošteva tudi mnenje sodnikov tistega oddelka sodišča druge stopnje, ki je v ocenjevalnem obdobju obravnaval pritožbe zoper odločbe ocenjevane sodnice.

¹⁴ Sodnica je želela ostati neimenovana.

¹⁵ Oceno vodje Oddelka – kakor za preostale sodnike – izdelata personalni svet, oblikovan na nadrejeni instanci.

Sodnik, ki v teorijah prava nastopa kot abstraktni nosilec funkcije sojenja in avtor odločb, nasprotno, ni utelešen v posamezni osebi, ampak je pravilneje o njem razmišljati kot o kolektivnem delavcu (Slika 2). Kot pokaže oris delitve dela na Oddelku, so mnoga opravila in sklopi praktične vednosti, nujni za reševanje primerov, preneseni na druge kategorije zaposlenih. Delo sodnih funkcionarjev lahko daje vtis izključno umske dejavnosti le zato, ker denimo ročno delo izvajajo zapisničarke in vpisničarke, ki so izpuščene iz skoraj vseh akademskih opisov pravne prakse. Prav tako so na Oddelku sodnice in SO – v nasprotju z nekaterimi drugimi institucijami – načeloma razbremenjeni stika s strankami med uradnimi urami, saj to delo opravljajo vpisničarke. Sodniki so, tako kot vse druge kategorije delnih delavcev, odvisni od delovnih operacij in znanj drugih zaposlenih. O končnem rezultatu njihovega dela – odločbah in drugih pisanjih – je zato pravilneje razmišljati kot skupnem proizvodu kolektivnega delavca.

Delitev nalog in specializacija praktične vednosti na Oddelku nista samoumevni, temveč sta nastali kot posledica organizacijskih odločitev, ki so ustvarile posebne delovne razmere, v katerih se akumulira vednost na Oddelku:

Sigurno je delo [zdaj] hitrejšo [...]. Bolje je organizirano, ker na začetku so bili recimo problemi, kako naj gre postopek. A naj gre najprej sodniku v roke spis ali strokovnemu sodelavcu. [...] Na začetku smo uvedli interne roke, koliko časa je lahko določen spis pri strokovcu ali SP-ju [sodniškemu pomočniku], ker je delo zastajalo, zlasti ko je bilo naše delo še na nepravdnem oddelku. Tega smo se s časom razbremenili in zdaj lahko delamo samo vsebino. (Sodnica Ema 2023)

Ogromno znanja se je akumuliralo. In kar se tiče rokovanja s spisi, administriranja, pazljivosti pri pravočasnem zaznamovanju postopkov. Redosled korakov je jasen: najprej gre spis k temu, da naredi zaznambo, k temu, da naredi predhodni preizkus, potem k tretjemu, da naredi poziv. (Sodnik Robert 2023)

V članku bom po eni strani prikazal praktično vednost, ki jo različni delni delavci usvojijo v okviru svojega delokroga, po drugi strani pa bom pokazal, kako se s pomočjo neformalnih pogovorov, kolegijev, obrazcev, vzorcev, kratic in drugih tehnik praktična vednost prenaša, utrjuje in razvija kot vednost delovnih kolektivov – tako posameznih skupin kot celotnega Oddelka.

Spoznavne sheme

Najbolj ključen element praktične vednosti je sposobnost *sinteze oz. prepoznave*, ki nam omogoča, da konkretne situacije in pojave prepoznamo kot primer določene spoznavne sheme oz. tipa: »to je stavba«, »to je pripadajoče zemljišče« ipd. (Eco 1999: 80ff.) Shema obsega skupek značilnosti, na podlagi katerih zaposleni na Oddelku recimo prepoznajo, da so si nekatere površine podobne in

sodnik	sodnik	sodnik	sodnik	sodnik	sodnik
zapisnikar		zapisnikar		zapisnikar	
vpisničar		vpisničar		vpisničar	
skupina strokovnih sodelavcev in pomočnikov			skupina strokovnih sodelavcev in pomočnikov		

Slika 2: Sodnik kot kolektivni delavec. S sivo so obarvani delni delavci, ki sestavljajo korporativno telo enega sodnika. Vsak zapisnikar in vpisničar pokriva spise dveh sodnikov, skupina SO pa treh.

da so vse primeri pripadajočega zemljišča, obenem pa jih razlikujejo od grajenega javnega dobra v lasti občine ali parcele sosednjega lastnika. Od spoznavnih shem je odvisna vsaka uporaba pravil. Kot je pokazal že Wittgenstein (2014: § 201), pravila sama namreč ne morejo opredeliti, katero ravnanje še sodi pod neko pravilo. Določba, da je pripadajoče zemljišče last lastnika stavbe, nam npr. ne more povedati, ali je nek objekt pripadajoče zemljišče. Kot občasne napore s prepoznavo pripadajočih zemljišč opiše sodnik, ki na Oddelku dela eno leto: »[T]ežko [je včasih] ugotoviti, kaj je predmet predloga na terenu. Eno je, da je ta predmet opisan v mnenju izvedenca, drugo pa, da ga vidiš na terenu.« V končni fazi je uresničevanje pravil vedno odvisno od kriterijev podobnosti, po katerih praktiki, ki izvršujejo pravila, presojujejo, ali nekateri empirični pojavi predstavljajo primere iste spoznavne sheme in se zanje posledično uporablja določeno pravilo. Akt prepoznave je podlaga za uporabo vseh pravil, a za sam ta akt ni mogoče predpisati izrecnega pravila. Sposobnost prepoznave in uporabe pravil je večšina, ki terja urjenje, prakso, pridobljeno z apliciranjem pravil v različnih situacijah.¹⁶

Sposobnost prepoznave in uporabe pravil se na ravni jezika kaže kot sposobnost poimenovanja: katerim pojavom je mogoče nalepiti določeno skupno ime.¹⁷ Pri metodi intervjuja je spraševanje po posebnih izrazih in njihovih rabah tudi glavni način dostopanja do spoznavnih shem. Več zaposlenih je imelo precej težav z odgovarjanjem na to vprašanje predvsem zato, ker jim je žargon delovnega mesta postal tako domač in nevpadljiv, da so se na poziv težko spomnili primerov svojega posebnega dožemanja in govorice (Rebeka 2023; Nastja 2023; Marija 2023). Pogosto so tudi odgovorili, da ne uporabljajo drugačnih pojmov in izrazov kot v zakonu (Petra 2023; Ema 2023; Pavla 2023; Jan 2023; Tjaša 2023). Večina spoznavnih shem, ki so se z leti prakse razvile na Oddelku, je bila namreč leta 2017 kodificiranih v prenovljenem zakonu ZVEtL-1 (glej ZVEtL-1 2017), kar je v perspektivi nekaterih zaposlenih

16 O tem je pisal že Kant (2019: B171–173, 180/A132–134).

17 Z namenom poenostavitve tu predpostavljam, da prepoznavna in poimenovanje sovpadata. Seveda lahko v konkretnih situacijah obstaja soglasje o prepoznavnem pojavu, ne pa o njegovem poimenovanju, ali pa se za isto shemo uveljavi več imen.

obrnilo časovno sosledje: ni zakon tisti, ki je rezultat spoznanj prakse, temveč je naša praksa zgolj zvesto uresničevanje zakona. Poleg tega pa je več intervjuvancev sprva zanikalo, da zakone razlagajo na poseben način, in vztrajalo pri temeljni zapovedi, da se mora sodnik pri odločanju striktno držati zakona. Šele ko sem pojasnil, da moj cilj ni kritika odstopanj od zakona, so se strinjali, da je sledenje pravilom velikokrat pomensko odprto: »Itak, da se moramo zakona držati, ampak je več možnih pravnih rešitev« (sodniška pomočnica Rebeka 2023).

Sodnice, ki so bile na Oddelku ob njegovi vzpostavitvi, so se najlažje spomnile primerov neposredno po sprejetju prvega ZVEtL leta 2008, ko je bilo treba zakonska pravila operacionalizirati in šele izumiti spoznavne sheme za pojave, na katere so naletele pri delu. Vodja Oddelka na primer obnove, kako je takrat v zemljiški knjigi naletela na stavbe, pri katerih so bile vpisane »kar ene številke – 900, 901, 902«.

Takrat sploh nismo vedeli, kaj to je, in kam sploh pogledati, da se naučiš. [...]

Malo smo spraševali na zemljiško knjigo, se med sabo pogovarjali in razčistili, kaj naj bi to sploh pomenilo. Morali smo naštudirati, kako se je spreminjala zakonodaja in zemljiška knjiga, da smo ugotovili, kako je prišlo do določenih vrst stanj v zemljiški knjigi. Našla sem eno knjigo, ki je pojasnila zgodovino, kako so nastala določena stanja.

Potem smo dojeli, da so včasih lahko zaradi enega interventnega zakona [lastniki] tudi sami brez izvedenca delali načrte in vpisovali etažo, tudi samo ene par delov [stavbe]. (Veronika 2023)

Pomembno je, da je intervjuvanka uporabila prvo osebo množine. Razčiščevanje neznanega pojava je bilo kolektivno delo takratnih sodnic in SO kot tudi zaposlenih na zemljiški knjigi, ki so si izmenjevali izkušnje in koščke informacij. Na ta način se je postopoma sestavil poseben spoznavni tip, ki ga zaposleni na Oddelku danes imenujejo »začasna etaža« oz. redkeje z oznako zaposlenih na zemljiški knjigi: »900-ke«. Petnajst let po začetku etažnolastninskih postopkov, v katerih so rešili več primerov začasnih etaž, vsaka intervjuvana sodnica in član SO to poimenovanje uporabljata rutinsko in znata iz glave z manjšimi variacijami izstreliti jasno definicijo: posebna podoblika nedokončane etažne lastnine, pri kateri so na stavbi zaradi procesov nacionalizacije in denacionalizacije z začasnimi identifikatorji, ki se začnejo s številko 900, vpisani le nekateri posamezni deli stavbe (Robert 2023; Petra 2023; Rebeka 2023). Z reševanjem konkretnih situacij in nabiranjem kolektivnih izkušenj se je začasna etaža med zaposlenimi utrdila kot ponotranjena spoznavna shema, pojav pa so postali sposobni v večini situacij prepoznati s samoumevnostjo in lahkoto.¹⁸

Podobno danes zaposleni na Oddelku rutinsko uporabljajo tudi mnogo drugih spoznavnih shem, ne da bi več razmišljali o tem, kako so bile prvotno izpeljane. Nekatere od teh shem so bile vključene v prenovljen ZVEtL-1, na primer »nedokončana etažna lastnina« (stavba, pri kateri v zemljiško knjigo niso vpisani vsi posamezni deli, skupni deli ali pa ni določena solastnina na skupnih delih stavbe), »zunajknjižna etažna lastnina« (etažna lastnina, ki še ni vpisana v zemljiško knjigo) in »navidezna solastnina« (etažni lastniki so vpisani kot solastniki parcele pod stavbo, čeprav je iz pogodb razvidno, da so predmet lastnine stanovanje oz. drug posamezni del stavbe). Drugi ostajajo le v zavesti zaposlenih na oddelku: »individualno pripadajoče zemljišče« (pripadajoče zemljišče zgolj ene stavbe), »uzurpacija« (del skupnega prostora v stavbi, npr. hodnik, ki ga je posameznik ogradil in začel uporabljati kot svojo izključno last), »dejanski lastnik« (oseba, ki ima pravni naslov za pridobitev lastnine na delu stavbe, pa ni pravilno vpisana v zemljiški knjigi), »začasna etaža«. Tretje je vseboval že zakon iz leta 2008, npr. »posamezni« in »skupni del stavbe«, ali pa so del splošne pravne terminologije, kot našteje sodniška pomočnica Tjaša: »Te starinske floskule [...]: 'odmera' [...], 'nastanek taksne obveznosti', 'pretrga uradno dejanje', razlika med 'zavrže' in 'zavrne' – to mi prej [pred zaposlitvijo na oddelku] sploh ni bilo jasno, da je razlika –, 'domneva', razlika med 'sklepom' in 'odločbo'.« Vendar so tudi nekateri splošni pravni izrazi v praksi Oddelka dobili drugačno vsebino. Kot je recimo pojasnil sodnik Damjan, se pri delu Oddelka lastnino dojema drugače kot v siceršnjem civilnem pravu: »[L]astninska pravica ne more biti enako izključujoča v nekem zaselku v predmestju Ljubljane ali pa v soseski enega bloka. Lahko je nekaj izključujoče pripadajoče zemljišče nekega bloka, ne pomeni pa, da ostali tam ne smejo hoditi.«¹⁹ Praktiki pri svojem delu ne razlikujejo med izrazi glede na stopnjo kodificiranosti in načeloma predpostavljajo, da so vsi vzeti iz zakona. Dve sodnici – ena z dobrim letom, druga z desetimi leti delovnih izkušenj na Oddelku – se recimo nista mogli spomniti, ali je začasna etaža omenjena v ZVEtL-1.²⁰ Podobno presenečeni sta bili pomočnica in strokovna sodelavka, ko sem izpostavil, da individualno pripadajoče zemljišče ni zakonski termin:

Maja: V bistvu ga ZVEtL res ne omenja [...]

Nadja: Individualno rečemo, ker je predlog, da se ugotavlja pripadajoče zemljišče samo k eni stavbi. Je pa res,

19 Ob branju osnutka članka je intervjuvanec dodatno pojasnil, da je bilo v citirani izjavi mišljeno naslednje: »Pri presoji utemeljenosti predloga za ugotovitev pripadajočega zemljišča je treba upoštevati, da je v primerih večjih strnjenih stanovanjskih sosesk zaradi upoštevanja urbanističnih zakonitosti mesta lastninska pravica na pripadajočem zemljišču lahko omejena.«

20 Medtem ko je sodnik, ki zase pravi, da mu »je všeč zgodovina«, edini nemudoma odgovoril, da je začasna etaža izključno praktični pojem (Robert 2023).

18 Za podobne preskoke od neznanih pojavov k samoumevnim pojmom v laboratorijski znanosti gl. primer raziskovanja tiroliberina (Latour in Woolgar 1986: 126–148).

da v končnih sklepih za stranke ne poudarjamo, a je individualno ali skupno pripadajoče zemljišče.

Maja: *Ja, je res, včasih kje omenimo v odločbah, sicer pa je ta izraz bolj za naše razumevanje stvari. (moj poudarek)*

Zakonske in nezakonske spoznavne sheme so torej spojene v enotna kategorialni aparat in izrazoslovje, ki ju zaposleni spontano uporabljajo pri dnevnem delu. V besedišču so poleg izrazov za pravne pojave, ki so predmet postopkov, primešana še poimenovanja za delovne operacije. Najbolj vsestranski je morda termin »koledar«, ki se v govorici vpisničark uporablja kot sinonim za opomnik, rok: »poteče koledar«, »vnesi v koledar«, »spisi čakajo v koledarju«, »imaš koledar«. Še en primer je glagol »pokljukati«, s katerim vpisničarke označujejo preverjanje vročilnic, ker vsakega udeleženca, ki mu je bila pravilno vročena vročilnica, odkljukajo na seznamu (Živa 2023). V strojepisnici pa je tak izraz »mundacija«, ki pomeni nalogo, priznано kot »polnovredno« v normi zapisnikarjev. Spoznavne sheme, ki jih obvladajo zaposleni, so odvisne od konkretnih situacij, s katerimi se srečujejo v okviru dodeljenih delovnih nalog. Spoznanje strokovnega osebja, ki se ukvarja predvsem s postopki vzpostavljanja etažne lastnine, je recimo bolj specializirano za prepoznavanje začasnih etaž in navideznih solastnin. Sodnice hitreje prepoznajo pripadajoča zemljišča, vpisničarke pa imajo več izkušenj z razbiranjem datuma in pravilnosti vročitev, kar je potrebno za računanje rokov:

Mojca: *Sodniki tega ne preverjajo, to je kar naša odgovornost.*²¹ [Ana, Živa, Katja prikimajo]

Živa: *Moraš pogledati, da je pravilno vročeno, da je štempelj pošte, podpis vročevalca in tistega, ki mu je vročeno. Velikokrat se koga ne najde, ker je že mrtev, ker nima stalnega prebivališča. Potem moramo pogledati, kam so se preselili. Sodnik po poteku roka samo prejme spis, da preveri, če so se odredbe izvršile* [in načeloma ne kontrolira izračuna].

Podobno odgovorijo vpisničarke, ko jih vprašam, kako preverjajo plačila sodnih taks:

Vse: *Joj, težko.*

Mojca: *Najprej prek aplikacije UJP net.*

Ana: *Tam se izpiše, kdo je plačal, kdaj je plačal, potem pa ključaš tabelico.*

Živa: *Neugodno je, ker imajo vsi udeleženci v isti zadevi isto referenco [bančnega nakazila]. Recimo mož plača še za ženo, pa to še hitro ugotoviš, ker se enako pišeta. Lahko plača mama za hči, nekdo za partnerja in je za vse ista referenca.*

Katja: *Dosti se [stranke] tudi motijo pri referencah.*

Mojca: *Lahko bi se to posodobilo pa plačevalo s kakšno QR kodo.*

Spoznavnih shem načeloma ne izumljamo sami, temveč nanje ob prihodu na neko delovno mesto naletimo kot na že izdelano lokalno tradicijo, ki se je moramo priučiti; to zahteva precejšen napor, za katerega je običajno predvidena uvajalna doba. »Prej [preden sem prišla na Oddelku] sploh nisem vedela, da so nerazdeljene dele vpisali kot en del, da so te 900-ke začasne oznake« (sodnica Marija 2023). Podobno se privajanja na spoznavne sheme Oddelka spomni strokovna sodelavka Maja: »To me je begalo, ko so vsi začeli govoriti o navidezni solastnini, ko sem prišla. Počasi malo naštudiraš in veš, kako zgleda« (moj poudarek).²² Na hitrost uvajanja ne vpliva toliko pravna izobrazba, začetke na Oddelku so podobno opisovale tako sodnice in strokovne sodelavke kot sodniške pomočnice. Kot bistven dejavnik, ki olajša vstop v delo, so poudarile predvsem predhodne delovne izkušnje, zlasti na zemljiški knjigi (Nadja 2023; Pavla 2023; Maja 2023; Veronika 2023; Ema 2023; Nastja 2023). Na etažni lastnini so prvi trije meseci predvideni za privajanje na poseben način dojemanja in izražanja, uveljavljen na Oddelku. Vodja SO pojasni, da se posebnih izrazov novi zaposleni priučijo predvsem z delom s primeri, pri čemer začnejo s »tipskimi procesnimi sklepi«. Vsak novo zaposleni dobi mentorja, ki mu ob morebitnih težavah svetuje pri reševanju zadev (Petra 2023; Veronika 2023). »Tiste prve tri mesece se kar naprej nanj obračša« (Nadja 2023). Poleg tega zaposlene povejo, da so se dela priučile tudi v pogovorih z drugimi sodelavkami (npr. Tjaša 2023). Z nabiranjem spoznavnih izkušenj se sheme vedno bolj ponotranjijo, akt prepoznave pa postane nekaj rutinskega. Kar pa ne pomeni, da kriteriji, po katerih zaposlene različne situacije prepoznavajo kot podobne ali ne, postanejo tiha, neizrekljiva vednost v smislu ročnih veščin ali nekega neopisljivega akta intuicije, kot meni npr. Polanyi (2022: 14–15). Sinteza je za izkušenega praktika tiha le v smislu, da postane nevpaddljiva, vsakdanja, rutinska – nekaj, ob kar bi se obregnila ali izrecno izpostavila le oseba, ki teh znanj in spoznavnih izkušenj nima. Če pa se jih opozori na posebnost teh izrazov, praktiki načeloma znajo definirati njihov pomen in pojasniti kriterije prepoznave, kar je bistvena razlika s telesnimi veščinami, ki se načeloma lahko prenašajo le z demonstracijo in vajo.

Odraž in sredstvo rutinizacije spoznavnih shem je kolektivna uporaba kratic, okrajšav, ljubkovalnih izrazov in drugih oblik indeksacije, ki se uveljavijo za spoznavne sheme oz. izraze v ponavljajoči se rabi. Oddelek za etažno

21 Sodnik Robert se ob branju osnutka članka ni strinjal s to izjavo in je dodal, da čeprav na splošno »kljukanje vročilnic« ni naloga sodnika, mora kljub temu v nekaterih konkretnih situacijah preveriti, ali je bila vročitev pravilno opravljena ali ne.

22 Gl. skoraj identičen opis izkušnje doktorskega študenta geologije ob začetku dela na terenu: »[T]rajalo je dolgo časa, da so moje oči dejansko postale sposobne videti v kamnih stvari, ki naj bi jih videle« (Delamont in Atkinson 2001: 91).

lastnino je zakladnica tovrstnih simbolov, ki so jih zaposleni pogosto začeli spontano uporabljati že med samim intervjujem: »PZ« (pripadajoče zemljišče), »IPZ« (individualno pripadajoče zemljišče), »SPZ« (skupno pripadajoče zemljišče), »SVEL« (skupnost vsakokratnih etažnih lastnikov na naslovu), »PSD« (posebni skupni del), »SSD« (splošni skupni del), »SP« (sodniški pomočnik), »SS« (strokovni sodelavec), »ZPS« (zemljišče pod stavbo), »taksa« (sodna taksa), »denacka« (denacionalizacijska odločba), »IM« (izvedensko mnenje), »r. št.« (redna številka), »o. za FRS, odredba za finančno računovodsko službo, to vsi pri nas na oddelku vedo, kaj pomeni« (Robert 2023), »postaviti SPSP« (postaviti skupnega pooblaščenca za sprejemanje pisanj). Nekateri zaposleni se še spomnijo težav pri privajanju na omenjene kratice, ko so prvič prišli na Oddelek (Nataša 2023). Pri nekaterih izrazih obstaja celo razlika med pisnimi in ustnimi okrajšavami: »SVEL se uporablja samo v pisnih dokumentih. Če se pogovarjamo, rečemo 'skupnost' in že vsi vemo, o čem govorimo« (Tjaša 2023). Kratice se načeloma ne uporabljajo v končnih odločbah, temveč le v zapisnikih narokov in pa zlasti v internih odredbah in ustni komunikaciji.²³ Poleg tega ni nujno, da vse kratice uporablja celotni Oddelek, nekatere se uveljavijo le v delovnih skupinah, npr. med sodnico in zapisničarko, ki redno pokriva njene zadeve: »Jaz krajšam v odredbah, ker imam strojepisko leta in leta isto in zna za mano brati« (sodnica Nastja 2023; podobno Marija 2023). Položaj je primerljiv z restavracijo hitre prehrane, kjer pobiralec naročil zaposlenemu v kuhinji lahko zavpije »eno šestko«, namesto da se zamuja z navajanjem polnega imena naročene jedi. Učinek kratic in drugih indeksov je, da spoznavne sheme, ki jih uporabljajo zaposleni, postanejo še bolj nevpadljive, ponotranjene in vsakdanje, saj se poimenovanje lahko uporablja brez asociacije ali kakršnega koli razmisleka o njegovi vsebini. Spoznavne sheme so kolektivna vednost v dveh pogledih. Po eni strani predstavljajo skupno tradicijo Oddelka, ki jo novo zaposleni prevzamejo kot vedno že prisoten in uveljavljen način spoznavanja sveta. Po drugi strani pa se kolektivno vzpostavljajo in spreminjajo tudi kriteriji podobnosti, po katerih zaposleni presojujejo, kateri življenjski primeri sodijo v nek tip. Kriteriji podobnosti se večinoma uglašujejo spontano, brez načelnega, izrecnega dogovora, npr. s pomočjo mentorstva, obrazcev, vzorcev preteklih odločb in pogovora s sodelavkami. S tem ko mentorica ali druga sodelavka priporoči, da si novo zaposleni pogleda neko preteklo odločbo, namreč že nakaže, da sta si prejšnja in nova konkretna situacija podobni. Spontana uglasitev pa ne izključuje odstopanj v dojemanju zaposlenih, zlasti ob srečanju z novimi in mejnimi situacijami. Tak primer so recimo kriteriji, po katerih se izvedencem urbanistične in geodetske stroke obračunava

stroške za njihova mnenja. Za to delo so sicer predpisana na videz podrobna izrecna pravila (Pravilnik 2021), vendar se pri njihovi uporabi kljub temu porajajo razhajanja. Izvedencu se npr. po Pravilniku (2021) za sodelovanje na naroku prizna denarni znesek za vsake začete pol ure. Toda če narok traja uro in 32 minut, ali se ga plača za dve uri ali za uro in pol? Z drugimi besedami, ali že dve minuti predstavljata »začete pol ure«? Podobno vprašanje se pojavi pri potnih stroških: če se razdalja, ki jo priglasi izvedenka, za kilometer razlikuje od tiste, ki jo ob preverjanju ugotovi sodniška pomočnica, ali se jo kljub temu prizna? Prav tako se je dogajalo, da so izvedenci katero koli pojasnilo prvotnega izvedenskega mnenja v strokovniku priglašali kot dopolnitev izvedenskega mnenja, ki se nagradi dodatno, čeprav obseg njihovih nalog ni bil razširjen (Robert 2023). Do leta 2023 je na Oddelku za izvedenine skrbela pomočnica, ki je kriterije zaostрила in izvedencem določenih priglasičenih nagrad in stroškov ni priznala. Sodnica Ema opiše primer, ko je izvedenka urbanistične stroke priglasila stroške za zahtevnejšo dopolnitev izvedenskega mnenja, sklep, ki ga je pripravila omenjena pomočnica, pa ji je priznal le stroške za manj zahtevno dopolnitev. »SP [sodniška pomočnica] je – kako bi rekla – zelo po črki gledala pravilnik. Mi [sodniki] pa smo pač podpisovali te sklepe o stroških [...] in nismo opazili, da je bila zelo striktna, zlasti pri dopolnitvi izvedenskega mnenja.«²⁴ Prejšnja vodja oddelka je zato v zvezi s priznavanjem nagrad za izdelavo dopolnitev izvedeniških mnenj leta 2023 sklicala kolegij sodnikov in vodje SO, na katerem so dorekli okvirne usmeritve za delo strokovnega osebja. Na sestanku so tako kolektivno eksplicirali podrobnejše kriterije, po katerih se na Oddelku prepozna različne tipe dopolnitev izvedenskih mnenj.

Na Oddelku so se sicer že pred leti pojavila razhajanja pri priznavanju stroškov v določenih mejnih primerih. Tudi takrat so kolektivno določili podrobnejše usmeritve oz. kriterije izvrševanja določb Pravilnika. Tedanja vodja Oddelka je poleg tega sklicala sestanek z izvedenci, na katerem so jim te kriterije predstavili. Sodnik Robert, ki se je udeležil srečanja, obnovi: »Na [sestanku] smo razložili, kakšno je naše stališče, da izvedenci niso kar na slepo priglašali vsega, kar so hoteli. Na sestanku smo povedali, kaj je še skladno s Pravilnikom in sodno prakso« (podobno Ema 2023). Ena od pomočnic, ki trenutno pripravlja sklepe o izvedeninah, je ob nastopu dela prejela izvod usmeritev, zasnovanih pred tem sestankom. »Na začetku sem si malo pogledala, da vidim, za kaj gre, zdaj pa imam že v glavi, kaj je treba delati.« Zaposlena je tako

²³ Zapisnikarji npr. uporabljajo okrajšave za smeri neba pri opisih stavbe (Marko 2023).

²⁴ Sodnica Ema je ob branju osnutka članka dodala, da se izjava ne nanaša na delo drugih sodnikov, temveč je želela le zase povedati, »da o sklepih o stroških ne razmišljam veliko in se z njimi podrobneje ne ukvarjam, zlasti upoštevajoč, da so v Pravilniku [o sodnih izvedenih in sodnih cenilih] predpisana podrobna pravila.«

s prakso postopoma ponotranjila kriterije podobnosti, ki so bili kodificirani na Oddelku in predstavljeni izvedencem.²⁵ Vprašal sem jo, kako ravna v primeru manjših razlik med stroški, ki jih priglasi izvedenec, in lastnimi izračuni: »*Pri potnih stroških tako recimo: če je deset kilometrov ali več [razlike], zavrneš. Če je en, dva, tri kilometre razlike, pa priznaš. [...] Jaz zavrnem samo, če kakšna postavka res odstopa*« (Nataša 2023). Podoben kriterij ima tudi drugi pomočnik: »*Če je dve minuti ali en kilometer [razlike], priznam, ne zavrnem. Imamo pet, šest vedno istih izvedencev, vemo že, od kod so doma*« (Jan 2023).²⁶ Še vedno pa pomočnice naletijo na nepričakovane primere, za katere ni jasno, ali še sodijo pod nek spoznavni tip, in ki posledično sprožijo novo prilagajanje kriterijev podobnosti. Nedavno je recimo eden od izvedencev stroške priglasi še dve leti po izdelavi svojega mnenja. »*Pogledala sem sodno prakso,*« svoj pristop obnovi pomočnica Nataša. »*Nekateri pravijo, da bi moral takoj prigrasiti, drugi, da se lahko prigrasi stroške, dokler ni postopek končan. Jaz sem mu priznala, ker je bil postopek še vedno v teku.*« Med različnimi možnimi rešitvami za novo situacijo je pomočnica izbrala tako, da se je oprla na splošni kriterij, ki ga je mogoče ekstrapolirati iz preteklih zgledov in smernic na Oddelku: načeloma upošteva izvedenčevo opredelitev stroškov.

Žive enciklopedije in samodejni sklepi

V prejšnjem poglavju sem opisal, kako zaposleni nek čutno zaznan dražljaj prepoznajo kot podoben prejšnjim spoznavnim situacijam, ki so jih bodisi izkusili sami bodisi so jim to izkustvo posredovali drugi; ali, kar je isto, kako različne situacije prepoznavajo kot primere nekega tipa. Jezikovno se ta kategorizacija kaže kot akt poimenovanja, s katerim določenemu pojavu nadenemo obče ime. Nekaj drugega pa so nadaljnje izjave, miselni sklepi in interpretacije, ki jih oblikujemo s tipi oz. z besedami zanje, a ne posredujejo za prepoznavo nujnih informacij. Če mi nekdo pove, da je začasna etaža v zemljiški knjigi označena z znakom, ki se začne z 900, mi posreduje značilnost, na podlagi katere lahko ta tip prepoznam. Nekaj drugega pa je, če oseba izjavi, da je veliko začasnih etaž v stari Ljubljani. S tem mi sporoča dodatne informacije oz. znanja o tem

predmetu, ki bi jih našli denimo v enciklopedičnem sestavku o začasni etaži. Zaposleni na Oddelku so z delom ponotranjili tudi celo vrsto enciklopedičnih znanj in rutinskih načinov sklepanja, ki jih uporabljajo pri reševanju zadev. Morda osrednji vir omenjenih znanj je vodja SO, ki jo ena od strokovnih sodelavk opiše kot »*slovar na dveh nogah*« (Maja 2023). Na Oddelku je od njegove vzpostavitve, z etažnolastninskimi zadevami pa se je ukvarjala že pred letom 2013 na nepravdnem oddelku. Več SO jo je navedlo kot osebo, na katero se prvenstveno obračajo za nasvet (Rebeka 2023; Nadja 2023). Ko jo vprašam o znanjih, ki jih je pridobila z delom, odvrne:

Včasih težko ugotovim, katere informacije moram prenesti [novim članom], ker mi je veliko stvari že samoumevnih. [...] Teh stvari je zelo veliko, se mi zdi, določene stvari so pa zelo banalne, npr. kje se nahaja določena mapa, kamor po abecedi razvrščamo odvetnike – zastopnike v nepravdnih zadevah. (Petra 2023)

Pri sodnicah in SO je najočitnejši sklop ponotranjenih informacij poznavanje vsebine pravnih pravil. Na več mestih v intervjujih so med opisovanjem svojega dela iz glave izstrelili številko relevantnega zakonskega člena in skoraj dobesedno zrecitali ubeseditve posameznih določb (Robert 2023; Petra 2023). Vsi zaposleni, predvsem pa vpisničarke, so z delom usvojili tudi pravila sodnega reda, ki urejajo interno organizacijo in poslovanje sodišč. Tako pravnice kot nepravniki izpostavljajo, da so jim bila sprva ta pravila tuja, saj sta ZVetL in sodni red na fakulteti le bežno omenjena (Nataša 2023; Oliver 2023). Z nabiranjem izkušenj so postali sposobni določbe, ki se redno pojavljajo pri njihovem delu, uporabljati samodejno, rutinsko, splošne akte pa ponovno preberejo le, ko naletijo na nepričakovana sporna vprašanja ali ko želijo znanje naknadno preveriti. Kot povesta vpisničarki: »*Če česa ne vemo, pogledamo v sodni red*« (Katja 2023; Živa 2023). Podobno nobena sodnica načeloma ne bo več iskala, kateri člen predpisuje pravila za ugotavljanje pripadajočega zemljišča, ga najprej prebrala in na abstraktni ravni povezala z drugimi pravili, preden bi se lotila primera, kakor bi k zadevi najverjetneje pristopil neizkušeni študent prava. Vsaka sodnica namreč ve, da je »*relevantna norma 43. člen. Gre za rutinirano ugotavljanje dejstev in rutinirano uporabo prava*« (sodnik Damjan 2023).

Z delom zaposleni ne usvojijo samo vsebine posameznih pravil, ampak tudi miselne povezave med njimi. Pomen tega znanja se pokaže zlasti, ko same ubeseditve pravil ne vsebujejo nobenega sklica na druge določbe. Tak primer je, pove sodnik Robert, 4. odstavek 44. člena ZVetL-1: »*V postopku za ugotovitev pripadajočega zemljišča sodišče ne posega v pravice oseb, ki so na takih zemljiščih pridobile pravice na podlagi pravil, ki varujejo dobrovernega pravno poslovnega pridobitelja pravice [...].*« Kot pojasni:

²⁵ Vloga teh usmeritev je primerljiva z vlogo pedagoških primerov uporab formul v fakultetnih učbenikih fizike, ki jih opisuje Kuhn (1961: 165–167). Cilj teh primerov je, da študentom dajo zgled, kolikšen kvantitativni odstop med teoretsko napovedjo in eksperimentalno meritvijo še predstavlja »ujemanje« oz. »enakost«, ne pa dokaz za napačnost teorije ali neuspešnost eksperimenta.

²⁶ Intervjuvani so ob branju osnutka članka kot Oddelek dodali naslednjo pripombo: »Že sama aplikacija za izračun razdalje, ki je predpisana s Pravilnikom, lahko ponudi več možnih poti, ki so različno dolge. Pravilnik ne določa, ali se uporabi najkrajšo ali najhitrejšo pot in ali vključuje dodatne stroške (cestnina). Zato v teh primerih ne moremo govoriti o odstopanjih oziroma razlikah, ker gre za način vrednotenja v okviru Pravilnika.«

Ko bi nekdo, ki je študiral zemljiškoknjižno pravo ali pa stvarno pravo, prebral to določbo, bi rekel: 'Aha, jaz sem s pravnim poslom [npr. prodajno pogodbo] v dobri veri pridobil neko pravico na tem zemljišču – praviloma lastninsko – zato sodišče ne bo spreminjalo te pravice.' Trik pa je, da je ta odstavek napisan samo za tiste, ki so kupili nepremičnino v stečaju ali izvršilnem postopku. Zakaj? Ker je vse drugo nično. Vse, kar je bilo ugotovljeno kot pripadajoče zemljišče za nazaj, pa je nekdo lahko takrat, ko je kupil, videl, kakšno je stanje na terenu, pa je poznal in moral poznati predpise glede družbene lastnine, bi moral vedeti, da to zemljišče ne more biti predmet samostojnega razpolaganja. [...] To mene moti. Če je hotel zakonodajalec povedati, da je varovan samo stečaj ali izvršba, bi moral to v zakon napisati [...]. To je bilo v praksi znano že prej, ni se pojavilo šele po ZVEtL-1. (moj poudarek)

Za pravilno razlago zakonskega pravila je torej treba vedeti, da ugotovitev pripadajočega zemljišča izniči tudi pretekle pogodbe, sklenjene pred zaključkom postopka, s katerim je bila ta površina šele pravnomočno razglašena za pripadajoče zemljišče. Kot se je izrazil sodnik, je ta košček vednosti nekaj, kar je »znano v praksi«. Druga sodnica opiše primer, pri katerem je bilo vprašljivo, ali je zaradi sprememb v zakonodaji v obdobju med letoma 1997 in 2003 lastninska pravica na pripadajočem zemljišču še vedno prehajala avtomatsko z lastninsko pravico na posameznem delu stavbe. V svoji odločbi je zagovarjala interpretacijo, da je tudi v tem obdobju Stanovanjski zakonik opredeljeval pripadajoče zemljišče kot akcesorno k stanovanju in je zato lastninska pravica na njem prehajala avtomatično s pravnimi prenosi stanovanja. Višje sodišče pa je odločilo, da ta pravna podlaga ne zadostuje in je njeno odločbo razveljavilo. Ne glede na strinjanje z interpretacijo višjega sodišča se je sodnica na podlagi konkretnega primera seznanila s specifično miselno povezavo med pravnimi pravili, ki jo ima v glavi pri nadaljnjem delu s podobnimi situacijami: »Ko zdaj dobim neko zadevo iz leta '99, bom zelo pozorna« (Ema 2023).

Poleg poznavanja pravnih pravil in povezav med njimi je ključno tudi obvladovanje ustaljenih formulacij, zlasti izrekov pri vsaki vrsti odločbe. Kot je izpostavila ena od sodnic: »Ko sem prišla [na Oddelek], je bilo meni vse novo, kako formulirati izreke« (Marija 2023). Pri meritornih odločbah je izrek podlaga za vpis v zemljiško knjigo, zato zaradi morebitnih nedoslednosti sklepa potencialno ni mogoče izvršiti. »Največji poraz je, če izdaš sklep, ki ni vknjižljiv« (sodnica Nastja 2023). Pri procesnih sklepih so napake manj usodne, a morajo zaposleni še vedno paziti na ustreznost formulacij. Po desetletju dela na Oddelku načeloma za vsako vrsto sklepa že obstaja vzorec, po katerem se lahko zgledujejo pri oblikovanju odločb v novih podobnih primerih, poleg tega pa tudi znanje o tem, kakšen sklep je treba izdati v določeni situaciji. Večina SO mi je kot primer rutinskega dela navedla izdajo sklepa

o postavitvi izvedenca: »Že veš, na kateri fazi postopka nastopi [ta sklep], imaš vzorec in to je to« (Pavla 2023). Rutinsko, ponotranjeno znanje torej ni le sama ubeseditiv sklepa, temveč tudi, v kateri situaciji in katero vrsto sklepa je treba izbrati: »Pri tipskih primerih, kot je postavitve izvedenca, se intuitivno vidi tip sklepa« (Petra 2023). »Čim ni v katastru stavb stavbe ali posameznih delov, se postavi izvedenca geodeta« (Pavla 2023). Podobno samoumevno je, da se za ugotavljanje pripadajočega zemljišča postavi izvedenca urbanistične stroke, ki na podlagi prostorskih in gradbenih načrtov pripravi mnenje o uporabi površin ob stavbi. Izbira vrste sklepa in izvedenca v teh situacijah je za zaposlene zdaj že avtomatizirana miselna operacija: če stavbe ni v katastru, se za izvedenca postavi geodeta; če gre za pripadajoče zemljišče, potem se za izvedenca imenuje urbanista. Drugače je bilo neposredno po sprejemu ZVEtL leta 2008:

Na začetku je bil problem, katerega izvedenca postaviš za določitev pripadajočega zemljišča. Zdaj je jasno, da je to urbanist, takrat pa nismo vedeli, niti nismo vedeli, kako sploh oblikovati izrek za pripadajoča zemljišča, torej katere podatke vključiti v sklep, da bo izvršljiv v katastru in zemljiški knjigi. Na začetku se je postavljalo tudi geodete, pa ni ravno šlo. (Veronika 2023)

Podobno današnje delo s časom vzpostavitve Oddelka primerja sodnica Ema:

Bolje je organizirano, ker na začetku so bili recimo problemi, kako naj poteka postopek, a naj gre najprej sodniku v roke spis ali strokovnemu sodelavcu [...], kdaj pritegneš izvedenca urbanistične stroke v postopek, kdaj izvedenca geodetske stroke, kako mora izgledati sklep, kakšen naj bo izrek sklepa, kdaj vabiti oz. obveščati dodatne potencialne udeležence, čisto osnovne stvari.

Miselni sklep, ki se danes tudi zunanjemu opazovalcu zdi precej očiten, je bil torej rutiniziran šele na podlagi poskusov, dilem in izkušenj v konkretnih situacijah, v katerih se je pokazalo, da geodeti ne morejo zagotoviti potrebnih podatkov za ugotavljanje pripadajočih zemljišč.

Praktična vednost zaposlenih obsega tudi nepravna, a za reševanje zadev nujna znanja. Sem spadajo zlasti sposobnost branja spisov in iskanja dokumentov po njem, uporaba različnih registrov, kot sta kataster in zemljiška knjiga, in internih informacijskih baz:

Maja: Za začetek je dobro, da zna človek sploh prebrati izpiske iz zemljiške knjige. Pa tudi s prakso tu dobiš več orodij, da veš, kje iskati. Mi imamo dostop do poročil za stavbo, kar je v pristojnosti GURS. Do tega načeloma nimaš dostopa ali pa ne pomisliš na to evidenco, ki ti pa zelo olajša delo.

Nadja: Ja, hitreje prideš do nekih podatkov.

Maja: Moraš vedeti, kje iskati pa kaj to pomeni, kar najdeš. Če si že delal na zemljiški knjigi, veš, kaj je pomen lastninske pravice, omejitev, kako učinkujejo. Tu pa

dobiš mogoče še dodatna orodja, ki ti olajšajo delo, ga pospešijo. (moja poudarka)

Vsa omenjena znanja je načeloma možno kodificirati v sistem abstraktnih navodil, npr. priročnik za uporabo zemljiške knjige. Vendar zaposleni na Oddelku to vednost uporabljajo drugače in je ne zadržujejo v glavi z naporom, temveč so jo z uporabo registrov v konkretnih situacijah ponotranjili in postali sposobni nemudoma ugotoviti, kje najti določen tip podatkov. Koraki brskanja niso naučeni na pamet, temveč se izvajajo kot fluidno zaporedje miselnih sklepov in klikov na računalniku.

Še en primer je priučitev znanj izvedencev, s katerimi stalno delajo. Kot je dejala sodnica Nastja, se je z delom »mogoče priučila tudi malo urbanizma. Predvsem na začetku sem si morala veliko besed pogledati, kaj sploh pomenijo. Zdaj jih že poznam, ker se ponavljajo« (moj poudarek). Podobno tudi sodnica Ema pove, da se je zaradi svojih delovnih izkušenj privadila posameznih izrazov in govorice urbanizma in geodezije. Poleg tega pri reševanju zadev zaposleni uporabljajo tudi razne kontekstualne informacije, pridobljene s predhodnim delom: »Če dobiš spis za vzpostaviti etažo v stari Ljubljani, veš, da bodo težave, posebej pri kletih, podstrešjih, zaradi posebnega načina gradnje. Če dobiš etažo na drugem koncu [na robu] Ljubljane, pa se bo sestavljalo kot puzzle« (strokovna sodelavka Pavla 2023). Občasno sodnici pri usmerjanju postopka za orientacijo pomagajo tudi informacije sodelavke, ki je reševala primer v isti soseski (Robert 2023).²⁷ Med enciklopedično praktično vednost pa navsezadnje lahko prištejemo tudi poznavanje nekaterih zgodovinskih informacij in starih pravnih aktov iz časa SFRJ o postopkih nacionalizacije in denacionalizacije, ki so se jih zaposleni priučili z delom (Ema 2023; Petra 2023; Robert 2023).²⁸

V praksi spoznavne sheme niso jasno ločene od formulacij in miselnih sklepov, ki jih z njimi oblikujejo zaposleni, čeprav je s teoretskega vidika med njimi koristno razli-

kovati. Spoznavnih shem se namreč zaposleni ne priučijo ločeno od vsakršnega konteksta, temveč so jim posredovane z rabo v različnih izjavnih situacijah in miselnih povezavah. Novo zaposleni član SO ne bo npr. zgolj slišal izraza pripadajoče zemljišče, ampak bo dobil tudi odredbo sodnice, naj pripravi sklep o postavitvi izvedenca urbanista. Podobno se bo ob delu z registri in s podatkovnimi bazami priučil ne samo razumevanja posebnih oznak (spoznavnih shem), temveč tudi, kakšne informacije lahko o njih razbere iz registra in za kakšne miselne sklepe jih lahko uporabi. Ker zaposleni spoznavne sheme usvojijo s ponavljajočo rabo v različnih izjavah in miselnih povezavah, prepozna neke situacije kot podobne prejšnjim avtomatsko na pamet priključuje tudi vrsto miselnih sklepov in izrecnih informacij o teh shemah, ki so se jih zaposleni priučili ob predhodnem delu s podobnimi primeri. Takoj ko je neka situacija recimo prepoznana kot ugotavljanje pripadajočega zemljišča, sodnice in SO že vedo, katerega izvedenca bo treba imenovati, kakšen tip sklepa je treba oblikovati, katere pravne določbe bodo navajali kot pravno podlago, da je treba izvesti narok, koga je treba vabiti, v koliko izvodih ipd. S kolektivno, ponavljajočo rabo abstraktnih pravil in izrecnih informacij v konkretnih situacijah ta znanja postanejo samoumevna in praktična – nekaj, o čemer zaposleni ne več zavestno premišlujejo, ampak preprosto naredijo.

Prehodni sklep

V članku sem predstavil tri temeljne oblike oziroma podvrsti praktične vednosti, ki jo zaposleni razvijajo pri opravljanju svojega dela: spoznavne sheme, ponotranjene izrecne informacije ali »enciklopedična« znanja in ustaljene načine sklepanja. Čeprav sem se osredotočal na delo in vednost zaposlenih na Oddelku za etažno lastnino, je na podlagi opisanega mogoče izpeljati dva sklepa, pomembna za analizo praktične vednosti nasploh.

Na eni strani se da iz izjav intervjuvank razbrati, da se praktična vednost utrjuje, deli in razvija kot kolektivna vednost določenega delovnega mesta. Kriterijev, kaj še šteje za zahtevnejšo dopolnitev izvedenskega mnenja ali zanemarljivo razliko v ugotovljeni kilometrini, ne določa ali privzema le ta ali oni posameznik. Ti kriteriji so skupen način dojemanja, ki se poenoti bodisi izrecno, npr. na sestankih, bodisi bolj ali manj spontano z mentorstvi, pogovori s sodelavci ali z obrazci in vzorci, kot bomo videli v drugem delu članka, ki bo objavljen v naslednji številki *Glasnika SED*. Obenem pa je bistveno poudariti, da vsa praktična vednost ni skupna vsem zaposlenim na etažni lastnini, temveč je vsebina znanj odvisna od delitve dela, zaradi katere zaposlene izkušajo različne življenjske situacije. Sodnice se tako v okviru svojih delovnih nalog srečajo z ogromno primeri površin, pri katerih morajo razločiti pripadajoča zemljišča od drugih možnih pravnih kvalifikacij, vpisničarke postanejo posebej večje razpoznavanja

27 Ob branju osnutka članka je intervjuvanec poudaril, da so tovrstne kontekstualne informacije sicer koristne, a same po sebi ne morejo služiti kot dokaz: »Bistveno je, da se pozanimaš, kaj predlagatelji ali udeleženci postopka, ki ga vodiš, uveljavljajo v drugem postopku, vezanem na isto ali sosednje zemljišče, kar pa je možno le na podlagi vpogleda v spis in pridobitve relevantnega procesnega gradiva (kot dopušča 12. člen ZVETL-1). To je pomembno tudi za presojo morebitne litispendence [obstoja vzporednega istovrstnega postopka v isti zadevi med istimi strankami] ali smiselnosti združitve postopkov. Sama informacija sodnice (s katero sem se v konkretnem primeru, ki sem ga imel pred očmi, posvetoval tudi *poleg* vpogleda v njen spis, ne pa *brez* vpogleda v spis) pa seveda ne more biti opora za ugotavljanje pripadajočega zemljišča.« (poudarka v izvirniku)

28 Ta znanja so zaposleni tudi kolektivizirali in deloma kodificirali, tako da so v skupno mapo na internem medmrežju naložili predpise SFRJ in slovenske predpise, veljavne pred 1. 1. 2003, v zvezi z nacionalizacijo, etažno lastnino, stavbnimi zemljišči, urbanizmom in gradnjo objektov.

znakov pravilne vročitve in računanja rokov, strokovno osebje pa recimo razlikovanja začasne etaže od drugih vrst nedokončane etažne lastnine. Čeprav torej materialne razmere in odnosi misli ljudi, ki delujejo v njih, ne narakujejo deterministično, pogojujejo njihovo vednost, ker pogojujejo, s kakšnimi situacijami se bodo srečevali večji del svojega življenjskega časa in v odnosu do njih razvijali svojo praktično vednost.

Po drugi strani sem prvega od obeh načrtovanih člankov v *Glasniku SED* namenoma začel z oblikami praktične vednosti, ki pokažejo, da so teoretski pristopi, ki izenačujejo praktično vednost z utelešenimi veščinami in intuicijami, preozki, saj ne zajamejo vseh oblik znanj, ki se razvijajo in ponotranjajo z delovanjem v konkretnih situacijah. Poznavanje vsebine pogosto uporabljenih pravil in logičnih povezav med njimi predstavlja izrecno vednost, ki jo je mogoče ubesediti. V tem oziru se ta vrsta praktične vednosti bistveno razlikuje od telesnih veščin, za prenos in usvojitev katerih so ključni prikaz, posnemanje in vaja, hevristična navodila pa lahko proces učenja le bolj ali manj pospešijo, kar bo podrobneje predstavljeno v članku v naslednji številki. Izrecne vednosti se je, nasprotno, mogoče v veliki meri priučiti s pogovorom ali z branjem navodil. Kljub temu pa ta izrecna vednost v praksi zaposlenih ni naučena na pamet kot niz abstraktnih stavkov, temveč z uporabo v konkretnih situacijah postane nekaj ponotranjenega in samodejnega.

V naslednjem članku bom analiziral ključni vpliv obrazcev in preteklih odločb, ki jih zaposlene privzemajo kot vzorce za reševanje prihodnjih primerov, na rutinizacijo in poenotenje spoznavnih shem in načinov sklepanja. Osredotočil se bom tudi na ročne spretnosti zapisničark in čut, ki ga sodnice razvijajo za vodenje narokov, na koncu pa bom obravnaval osrednjo vlogo praktične vednosti pri zamišljanju možnih rešitev ob srečevanju z novimi situacijami in nerešenimi problemi, za katere pretekle izkušnje ne nudijo jasnega odgovora.

Viri in literatura

- VERONIKA, vodja oddelka, sodnica, intervju, Ljubljana, 21. 8. 2023.
- PETRA, vodja strokovnega osebja, strokovna sodelavka, intervju, Ljubljana, 25. 7. 2023.
- JAN, sodniški pomočnik, intervju, Ljubljana, 25. 7. 2023.
- NATAŠA, sodniška pomočnica, intervju, Ljubljana, 25. 7. 2023.
- PAVLA, strokovna sodelavka, intervju, Ljubljana, 25. 7. 2023.
- TJAŠA, sodniška pomočnica, intervju, Ljubljana, 26. 7. 2023.
- REBEKA, sodniška pomočnica, intervju, Ljubljana, 26. 7. 2023.
- MAJA, strokovna sodelavka, intervju, Ljubljana, 24. 8. 2023.
- NADJA, sodniška pomočnica, intervju, Ljubljana, 24. 8. 2023.
- OLIVER, sodniški pomočnik, intervju, Ljubljana, 24. 8. 2023.
- MARIJA, sodnica, intervju, Ljubljana, 22. 8. 2023.

- NASTJA, sodnica, intervju, Ljubljana, 22. 8. 2023.
- DAMJAN, sodnik, intervju, Ljubljana, 23. 8. 2023.
- EMA, sodnica, intervju, Ljubljana, 23. 8. 2023.
- ROBERT, sodnik, intervju, Ljubljana, 23. 8. 2023.
- MARKO, zapisnikar, intervju, Ljubljana, 24. 8. 2023.
- MAŠA, zapisničarka, intervju, Ljubljana, 24. 8. 2023.
- ANA, vpisničarka, intervju, Ljubljana, 29. 8. 2023.
- KATJA, vpisničarka, intervju, Ljubljana, 29. 8. 2023.
- MOJCA, vpisničarka, intervju, Ljubljana, 29. 8. 2023.
- ŽIVA, vpisničarka, intervju, Ljubljana, 29. 8. 2023.

BACON, Matthew, Bethan Loftus in Mike Rowe: *Ethnography and the Evocative World of Policing (Part 1). Policing and Society* 30/1–2, 2019–2020.

BENS, Jonas in Larissa Vetter: Ethnographic Legal Studies: Reconnecting Anthropological and Sociological Traditions. *The Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law* 50/3, 2018, 239–254.

BOURDIEU, Pierre: *Esquisse d'une théorie de la pratique: Précédé de Trois études d'ethnologie kabyle*. Pariz: Éditions de Seuil, 2000.

BOURDIEU, Pierre: Sila prava: Prvine za sociologijo pravnega polja. *Problemi* 61/9–10, 2023, 103–158.

DELAMONT, Sara in Paul Atkinson: Doctoring Uncertainty: Mastering Craft Knowledge. *Social Studies of Science* 31/1, 2001, 87–107.

DUPRET, Baudouin: Pluralisme juridique, pluralité de droits et pratiques juridiques. *Revue générale de droit* 49/2, 2019, 591–623.

ECO, Umberto: *Kant and the Platypus: Essays on Language and Cognition*. New York: Harvest Book, 1999.

FLOOD, John: *Barristers' Clerks: The Laws' Middlemen*. Manchester: Manchester University Press, 1983.

FLOOD, John: *What do Lawyers do?: An Ethnography of a Corporate Law Firm*. New Orleans: Quid Pro Books, 2013.

KANT, Immanuel: *Kritika čistega uma*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2019.

KOMEL, Svit: Praktična vednost in praktična vednost pravnih delavcev. *Problemi* 61/9–10, 2023, 159–193.

KUHN, Thomas: The Function of Measurement in Modern Physical Science. *Isis* 52/2, 1961, 161–193.

LATOURE, Bruno: *La fabrique du droit: Une ethnographie du Conseil d'État*. Pariz: La Découverte, 2002.

LATOURE, Bruno: *The Making of Law: An Ethnography of the Conseil d'Etat*. Cambridge: Polity Press, 2010.

LATOURE, Bruno in Steve Woolgar: *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts (2. izdaja)*. Princeton: Princeton University Press, 1986.

LYALL, Andrew: Early German Legal Anthropology: Albert Hermann Post and his Questionnaire. *Journal of African Law* 52/1, 2008, 114–138.

LYNCH, Michael: Closure and Disclosure in Pre-trial Argument, *Human Studies* 5, 1982, 285–318.

LYNCH, Michael: Preliminary Notes on Judges' Work: The Judge as Constitutive of Courtroom Hearings. V: Max Travers in John Manzo (ur.), *Law in Action: Ethnomethodological and Conversation Analytic Approaches to Law*. London: Routledge, 1997, 99–130.

MALTZMAN, Forrest, James F. Spriggs II in Paul J. Wahlbeck: *Crafting Law on the Supreme Court: The Collegial Game*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

MERRY, Sally Engle: Legal Pluralism. *Law and Society Review* 22/5, 1988, 869–896.

MOHANDESI, Salar: Class Consciousness or Class Composition. *Science & Society* 77/1, 2013, 72–97.

POLANYI, Michael: *Razsežnost tihe vednosti*. Ljubljana: Krtina, 2022.

PRAVILNIK o sodnih izvedencih, sodnih cenilcih in sodnih tolmačih, Uradni list RS 84, 148, 28. december 2018 in 15. september 2021.

SARAT, Austin in William L. F. Felstiner: Law and Strategy in the Divorce Lawyer's Office. *Law & Society Review* 20/1, 1986, 93–134.

SARAT, Austin in William L. F. Felstiner: Law and Social Relations: Vocabularies of Motive in Lawyer/Client Interaction. *Law & Society Review* 22/4, 1988, 737–770.

SCHEFFER, Thomas, Kati Hannken-Illies in Alexander Kozin: *How Courts Know: Comparing English Crown Court, U.S.-*

-American State Court, and German District Court. Space and Culture 12/2, 2008, 183–204.

SMOLLA, Rodney (ur.): *A Year in the Life of the Supreme Court*. Durham: Duke University Press, 1995.

STARR, June in Mark Goodale (ur.): *Practicing Ethnography in Law: New Dialogues, Enduring Methods*. New York: Palgrave Macmillan, 2002.

SUDNOW, David: Normal Crimes: Sociological Features of the Penal Code in a Public Defender Office. *Social Problems* 12/3, 1965, 255–276.

TRAVERS, Max: *The Reality of Law: Work and Talk in a Firm of Criminal Lawyers*. Aldershot: Ashgate, 1997.

TRAVERS, Max in John Manzo (ur.): *Law in Action: Ethnomethodological and Conversation Analytic Approaches to Law*. London: Routledge, 1997.

VILFAN, Sergij: Izročilo o kolonatu v Goriških brdih. *Etnolog* 2/1, 1992, 137–150.

WITTGENSTEIN, Ludwig: *Filozofske raziskave*. Ljubljana: Krtina, 2014.

ZVEtL – Zakon o vzpostavitvi etažne lastnine na predlog pridobitelja posameznega dela stavbe in o določanju pripadajočega zemljišča k stavbi, *Uradni list RS* 45, 2008, 9. maj 2008.

ZVEtL-1 – Zakon o vzpostavitvi etažne lastnine na določenih stavbah in o ugotavljanju pripadajočega zemljišča, *Uradni list RS* 34, 4. julij 2017.

Work and Practical Knowledge of a District Court Condominium Department

Part One: Division of Labour, Cognitive Schemata and Manners of Reasoning

Through interviews with employees at the Ljubljana District Court Condominium Department, the article – split into two parts (the second will be published in the next issue) – describes their work and practical knowledge. It begins by outlining the division of labour, management structure, organisation of work, different categories of law workers, their assignments, work quotas, and techniques of workplace monitoring. I focus on five main categories of employees: judges, judicial assistants, court clerks, typists, and registrar workers.

The other two chapters analyse the forms of practical knowledge overlooked in theoretical approaches that have reduced practical knowledge to embodied knowledge and habitus. First, I present the *cognitive schemata* or *types* developed and internalised by different categories of employees, such as 'common area', 'fictitious co-ownership', etc. Second, I highlight that employees also master through their work *explicit information* and *manners of reasoning*, like the content of statutory provisions and connections between them, which they then effortlessly apply in their practice. As opposed to embodied knowledge, which cannot be made explicit, these forms of practical knowledge can be worded, codified, and learned through conversation or reading. They thus challenge the assumption of embodied knowledge as a model for all practical knowledge. In addition the schemata, information, and manners of reasoning, which employees internalise, vary according to the material conditions of their work, because division of labour leads them to experience different concrete situations in which they acquire and use their knowledge.